

ARTYKUŁY

Przemysław Wiatrowski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4937-4674>
e-mail: przemek@amu.edu.pl

Kondolencje na indonezyjskich tablicach kwiatnych

Speech acts of condolence on Indonesian flower boards

Abstrakt

Przedmiotem artykułu są indonezyjskie grzecznościowe akty mowy pełniące komunikacyjną funkcję kondolencji, umieszczane na tablicach kwiatnych zamawianych w kwiaciarni po czyjejś śmierci przez osoby związane ze zmarłym lub członkami jego rodziny, stawianych w pobliżu domu zmarłego, jego miejsca pracy, domu pogrzebowego lub na cmentarzu. Materiał badawczy obejmuje 161 aktów kondolencji wyekscerpowanych z prawie 900 tablic kwiatnych sfotografowanych w kilku miastach Indonezji. Celem analizy jakościowej zgromadzonych danych jest odtworzenie wzorca syntaktycznego kondolencji oraz opis kształtu formalnojęzykowego poszczególnych ich sekwencji. Badania wykazały konwencjonalizację charakteryzowanych aktów mowy przejawiającą się w wykorzystywaniu tego samego schematu konstrukcyjnego oraz szablonu językowego.

Słowa kluczowe: język indonezyjski, tablica kwiatna, grzeczność językowa, akt mowy, kondolencje

Abstract

The article focuses on Indonesian polite speech acts fulfilling the communicative function of condolence, placed on flower boards ordered in a flower shop after a person's death by relatives or associates of the deceased, located near the deceased's home or workplace or the funeral home or cemetery. The research material consists of 161 acts of condolence extracted from almost 900 flower boards photographed in several cities in Indonesia. The purpose of qualitative analysis of the collected data is to reconstruct a syntactic pattern of condolences and to provide a formal and linguistic description of their individual sequences. The study demonstrates conventionalisation of the presented speech acts, manifested in the use of the same structure scheme and linguistic template.

Key words: Indonesian language, flower board, language politeness, speech act, condolences

Przedmiotem artykułu jest pewien typ werbalnych komponentów tablic kwiatnych stanowiących charakterystyczny element pejzażu indonezyjskich miejscowości. Nadrzędny cel rozważań sprowadza się do analizy tych

spośród językowych składników wskazanych artefaktów, które przyjmują formę grzecznościowych aktów mowy konstytuujących kondolencje.

Przed przystąpieniem do opisu zgromadzonego korpusu tekstowego należy najpierw wyjaśnić, co kryje się pod określeniem (indonezyjskie) *tablice kwietne*, oraz zaprezentować najważniejsze ustalenia dotyczące zachowania grzecznościowego wyrażającego współczucie po czyjejś śmierci. Charakterystyki wymaga nadto zgromadzony materiał badawczy oraz zastosowana metoda jego analizy.

1. Indonezyjskie tablice kwietne

Tablice kwietne, w języku indonezyjskim nazywane ogólnie *karangan bunga* (4 090 000 wyników w przeglądarce Google dla tego połączenia leksykalnego¹), czyli ‘różnego rodzaju kwiaty ułożone w piękną formę, stanowiące dekorację, wyrażające gratulacje, życzenia, współczucie’ (KBBI – zob. Źródło), częściej jednak szczegółowo za pomocą określenia *bunga papan* – *bunga* ‘kwiat’, *papan* ‘deska, płyta, tablica, tabliczka’² (37 100 000 wyników w przeglądarce Google dla tego związku wyrazowego) lub – z odmienną kolejnością członów połączenia leksykalnego – *papan bunga* (30 700 000 wyników w przeglądarce Google)³, stanowią współcześnie nieodłączny element indonezyjskiej przestrzeni miejskiej. Pojawiają się na chodnikach, ulicach, placach, dziedzińcach, balkonach (jeśli brakuje miejsca w innych punktach przestrzeni) itp.

Tablicę kwietną zamawia się w kwiaciarni stacjonarnej lub internetowej. Czyni to osoba prywatna lub instytucja. Kupujący z dostępnej oferty wybiera rozmiar tablicy: 2 m x 1 m, 2 m x 1,2 m, 2 m x 1,25 m, 2 m x 1,5 m i inne oraz decyduje o jej wyglądzie.

Na tablicę kwietną składają się: biały styropian w kształcie prostokąta, pokryty jedno-, dwu- lub wielokolorową pianką stanowiącą tło, na którym umieszcza się lapidarny tekst oraz ozdoby (zajmujące na tablicy różne pozycje). Literę wykonuje się ze styropianu (białego lub pokrytego inną barwą) lub częściowo ze styropianu i częściowo z bibuły. Ozdobami są wykonane ze

¹ Wszystkie dane internetowe pochodzą z 5 marca 2020 r.

² W KBBI leksem *papan* obudowany jest następującą definicją: ‘szerokie i cienkie drewno (żelazo, kamień itp.)’. W języku indonezyjskim np. *papan iklan* to ‘tablica reklamowa, billboard’, *papan nama* – ‘umieszczona w przedniej części domu czy urzędu tabliczka z nazwą (imieniem i nazwiskiem osoby, nazwą organizacji, instytucji, przedsiębiorstwa itp.)’, *papan tulis* – ‘tablica’ (ta w sali szkolnej).

³ Co ciekawe, KBBI nie notuje wyrażen *papan bunga* i *bunga papan*, choć są powszechnie używane.

wskazanych materiałów (styropianu, pianki, bibuły) różne formy (kwietne lub inne) biegnące wokół brzegów tablicy i/lub znajdujące się w innych jej miejscach, nadto ewentualne kwiaty sztuczne bądź żywe (cena tablicy zależy od jej rozmiaru i liczby oraz typów ozdób). Do tablicy załącza się czasem niewielką kartkę (zwykle umieszczoną w plastikowym, przezroczystym pokrowcu chroniącym przed zniszczeniem, przypiętym do przedniej części tablicy) z zapisem zamówionego tekstu oraz informacjami wskazującymi zleceniodawcę i wykonawcę artefaktu albo tylko wizytówkę kwiaciarni. Tak przygotowaną tablicę umieszcza się na bambusowym stelażu przypominającym sztalugę. Kwiaciarnia dostarcza zamówiony produkt na wyznaczone przez klienta miejsce we wskazanym przez kupującego terminie. Dowieszone tablice stawia się w pobliżu siedziby instytucji, w miejscu odbywania się uroczystości ślubnych, zamieszkania osób, dla których zakupiono tablicę itp. Jeśli znajdują się na terenie prywatnym, stoją na ogół w takim punkcie, że są dostępne dla oka każdego przechodnia.

Na marginesie należy dodać, że zdarzają się tablice kwiatne odbiegające od zarysowanego wyżej standardu.

Fot. 1. Tablice kwiatne zawierające kondolencje (fotografia własna).

Obecność tablic kwiatnych determinują rozmaite okoliczności. Jest ona warunkowana różnorodnymi bodźcami sytuacyjnymi, wśród których można – na podstawie zgromadzonego materiału – wymienić: otwarcie firmy, zawarcie związku małżeńskiego, studenckie absolutorium, rocznicę powołania instytucji, rozpoczęcie jakiegoś przedsięwzięcia, jubileusz miejscowości,

zdobyć prestiżowego stanowiska, uzyskanie stopnia naukowego, śmierć osoby. Zdarzają się ponadto tablice z podziękowaniami.

2. Kondolencje jako grzecznościowy akt mowy

Zgon człowieka, niezależnie od epoki historycznej i pełnionej przez niego za życia funkcji społecznej, interpretowany bywa [...] jako negatywne zdarzenie wywołujące nierzadko skrajne emocje, wśród których dominują żal, cierpienie i rozpacz. Powaga oraz nieodwracalność śmierci skłaniają bliskich i znajomych zmarłego nie tylko do bycia razem w tym trudnym momencie oraz do udziału w ceremonii pogrzebowej, ale też prowokują do podjęcia utartych zwyczajowo zachowań etykietałnych pozwalających na wyrażenie doświadczanego smutku

– pisze Marceli Olma (2017: 479)⁴.

We wskazanej sytuacji granicznej w niektórych kulturach sięga się po społeczny rytuał grzecznościowy, którego zadaniem jest okazanie i wyrażenie w słowach żalu po zmarłym oraz współodczuwania z tymi, których dotknęła śmierć bliskiej osoby (zob. np. Kolbuszewski 1997: 196–240; Marcjanik 1997: 77–79; Jędrzejko, Kita 2002: 175–217; Yahya 2010; Kuang 2015; Bahareh, Eslami-Rasekh 2011; Moghaddam 2012; Samavarchi, Allami 2012; Behnam, Hamed, Asli 2013; Yasser, Maros 2013; Janusheva, Neshkovska 2018; Janus 2020). Są zatem te akty mowy przejawem zachowania etykietałnego polegającego na dawaniu wyrazu solidaryzowania się z partnerem i realizacją kilku strategii konstytuujących grzeczność pozytywną⁵, takich jak okazywanie interlokutorowi zainteresowania, aprobaty, współczucia czy obdarowywanie partnera (świadczanie uprzejmości, okazywanie współczucia, zrozumienia, propozycje współpracy) (zob. Antas 2000: 246–247).

Omawiane działania werbalne (także niewerbalne) będące reakcją na czyjąś śmierć w języku indonezyjskim noszą wywodzącą się z jawajskiego nazwę *belasungkawa* ‘kondolencje, wyrazy współczucia’ (zob. Ngafenan

---

⁴ To spojrzenie na śmierć modyfikują niektóre koncepcje eschatologiczne. Na przykład w islamie „Śmierć traktowana jest [...] jako zjawisko pozytywne: jest to powrót człowieka do Boga [...]. Zarazem jest to przejście [...] ze świata doczesnego [...] do zaświatów [...]. Jednym słowem śmierć człowieka nie jest unicestwieniem [...]. Bóg ożywia człowieka [...]” (Danecki 2002: 122).

⁵ Do obiegu naukowego pojęcie grzeczności pozytywnej wprowadzili Penelopy Brown i Steven C. Levinson w książce *Politeness. Some Universals in Language Use* (1978. Wyd. 2. 1987). Badacze wspomniany typ grzeczności pojmują jako działania zmierzające do zachowania twarzy pozytywnej, wyrażającej się pragnieniem bycia akceptowanym, traktowanym z szacunkiem (zob. Brown, Levinson 1987: 101). Koncepcja twarzy odnosi się – skrótkowo rzecz ujmując – do wizerunku rozmówców objawiającego się w interakcji (zob. Brown, Levinson 1987: 61).

1987: 52⁶). Jej synonimami są takie jednostki językowe, jak: *pernyataan ikut berduka cita, berkabung* (zob. Kridalaksana 1988: 17). Denotuje ona akt mowy wyrażający współczucie, empatię wobec rozmówcy, którego dotknęło nieszczęście, śmierć członka rodziny lub kogoś bliskiego (zob. Ekawati 2019: 117). Kondolencje, podobnie jak np. gratulacje, determinowane są – co podkreśla Alice Mwhaki (zob. 2004: 134) – przez zdarzenia, które wymagają dzielenia się doświadczeniami bądź też okazywania empatii. Można je postrzegać jako typ wypowiedzi, w których ujawnia się – jak to ujął Bronisław Malinowski (zob. 1923/2010: 339–342) – więź fatyczna. Wymiana słów stwarza w tym wypadku związek jednoczący uczestników interakcji (zob. Lyons 1984: 56). Nie o wymianę myśli chodzi, lecz o relacje interpersonalne (zob. Drabik 2010: 30).

Prototypową strukturę aktu mowy, jakim są kondolencje, oddaje – wykorzystująca elementarne jednostki semantyczne – formuła definiująca Anny Wierzbickiej (1983: 130):

KONDOLENCJE

wiem że stało się coś co jest dla ciebie złe (ktoś w twojej rodzinie umarł)

sądzę że czujesz smutek z tego powodu

mówię: i ja czuję smutek z tego powodu

mówię to bo chcę żebyś się czuł mniej smutny.

Marta Rogalska słusznie podkreśla dyskusyjność informacji dopowiadającej zawartej w parentezie (a dotyczącej okoliczności, w których fortune kondolencje winny być sformułowane) i proponuje zastąpić ją formułą „umarł ktoś bliski” – „[...] lepiej zdaje [ona – uzup. P.W.] sprawę z faktycznych pragmatycznych uwarunkowań sytuacji, w której składamy kondolencje” (Rogalska 2015: 190). Choć uwagi te opierają się na obserwacji polskich zachowań komunikacyjnych, można je odnieść także do indonezyjskiego kręgu kulturowego. Najczęściej kondolencje składa się rodzinie zmarłego, ale nie jest to warunek obligatoryjny.

Przywołana badaczka rekonstruuje inne składowe omawianego aktu mowy, które ujawniają się również w kondolencjach indonezyjskich. Prototypowym odbiorcą jest osoba z kręgu bliskich zmarłego, nadawcą z kolei ktoś ze znajomych (niekoniecznie bliskich) odbiorcy lub zmarłego. Cel illokucyjny – w eksplikacji Anny Wierzbickiej (1983: 130) brzmiący: „mówię

---

⁶ Autorzy opracowania *Loan-Words in Indonesian and Malay* widzą w tym leksemie hybrydę językową konstituowaną przez sanskrycki element *velā* oraz jawański człon *sung-kawa* – nie podają jednak znaczeń tych komponentów (zob. Jones 2008: 35). Charakterystyki semantycznej wyrazu źródłowego nie zawiera również przywołany słownik etymologiczny Mohammada Ngafenana (1987).

to, bo chcę, żebyś się czuł mniej smutny” – sprowadza się do wywołania wskazanej reakcji u odbiorcy (zob. Rogalska 2015: 190).

Indonezyjskie tablice kwietne przywołują następujących interaktantów: nadawcę bezpośredniego (zlecniodawcę tablicy), nadawcę pośredniego (wykonawcę zamieszczającego tekst na tablicy i rozpowszechniającego go poprzez ulokowanie przedmiotu w miejscu publicznym bądź prywatnym), odbiorcę zamierzonego (adresata kondolencji) oraz odbiorcę potencjalnego (każdego przechodnia). Do tego grona należy także zmarły jako obligatoryjny obiekt wypowiedzi. Nie wszystkie wymienione role komunikacyjne znajdują odzwierciedlenie w warstwie powierzchniowej tekstu (uwaga ta dotyczy przede wszystkim odbiorcy potencjalnego).

Komponent emocjonalny kondolencji („mówię: i ja czuję smutek z tego powodu” – Wierzbicka 1983: 130) przesądza o ich przynależności do ekspresywnych aktów mowy, czyli nakierowanych na wyrażanie uczuć nadawcy (zob. Searle 1979: 15). Zamierzonym zaś efektem perlokucyjnym – pojmowanym wąsko i odnoszącym się do „zmiany psychicznego świata adresata” (Kalisz 1993: 54) – tego działania językowego jest wpływ na stan emocjonalny odbiorcy, umniejszenie jego smutku po stracie kogoś bliskiego.

Kondolencje mogą być niewerbalne i werbalne (ustne i pisane), bezpośrednie i pośrednie, szczere i nieszczerze. Te ostatnie nie wykluczają osiągnięcia zamierzonego celu illokucyjnego⁷. Wspomnieć też należy o kondolencjach czysto konwencjonalnych – np. w sytuacji, kiedy formułujący wyrazy współczucia nie zna zmarłego (zob. Rogalska 2015: 191). Bez względu jednak na to, jakimi motywami kierują się nadawcy, stosują się do obowiązku językowego działania nakładanego na nich przez zasady grzeczności pozytywnej: „mów, bez względu na to, czy to jest prawdziwe, czy nie; mów, bo wypada powiedzieć” (Antas 2000: 269).

3. Materiał badawczy i metoda jego opisu

Stanowiące przedmiot analizy w niniejszym artykule grzecznościowe akty mowy wyekscerpowano z niemal 900 tablic kwietnych, które sfotografowano w kilku indonezyjskich miejscowościach w roku akademickim 2017/2018⁸.

⁷ W świetle koncepcji Johna L. Austina (1962/1993: 565) nieszczerze akty kondolencji są nadużyciami. Filozof pisze: „Oto przykłady nieposiadania niezbędnych uczuć: [...] «Boleję wraz z tobą» – powiedziane, gdy w rzeczywistości ci nie współczuję. Okoliczności są tu na miejscu, a czynność zostaje wykonana; nie jest daremna, lecz jest naprawdę *nieszczerą*. Czując to, co czułem, nie mam żadnego prawa, by ci [...] współczuć” (Austin 1962/1993: 587).

⁸ Podczas pobytu naukowego piszącego te słowa na Uniwersytecie Pasundan w Bandungu.

Eksploracją objęto przede wszystkim stolicę Indonezji – Dżakartę, Bandung – jedno z największych miast Indonezji (będące ośrodkiem administracyjnym prowincji Jawa Zachodnia) oraz Yogyakartę (miasto w środkowej części Jawy, ośrodek administracyjny specjalnego regionu Yogyakarta, centrum kultury jawajskiej). Niektóre tablice znaleziono w innych pomniejszych miejscowościach, w których piszący te słowa miał okazję przebywać.

Na materiał badawczy składa się 161 werbalnych zachowań grzecznościowych w formie aktów autonomicznych, które mogą zawierać wyrażenia niemające na ogół mocy predykatywnej i stanowiące etykietalną obudowę tych aktów (Marcjanik 2001: 36⁹). Odnotowane autonomiczne akty grzeczności pełnią funkcję komunikacyjną kondolencji.

W ich analizie jakościowej bierze się pod uwagę aspekty lokucyjny (zawartość propozycjonalną) i illokucyjny. Ze względu na swoistość tablic kwietnych nie jest możliwe przybliżenie wymiaru perlokucyjnego umieszczonych na nich aktów grzeczności. W opisie kondolencji uwzględnia się strukturalny kształt tych działań językowych, czyli wykorzystywane schematy składniowe i ich wypełnienia leksykalne. Rekonstrukcja powierzchniowej realizacji omawianych illokucyjnych aktów ekspresywnych obejmuje sposoby manifestowania celu komunikacyjnego, określania osoby zmarłej, odbiorcy zamierzonego oraz nadawcy bezpośredniego. Nadawca pośredni, luźno związany z głównymi interaktantami omawianego aktu mowy, odgrywający rolę drugoplanową, niewchodzący w skład formuły kondolencyjnej (jego konkretyzacja odzwierciedla zawartość wizytówki, a więc obejmuje przewidywalne segmenty, takie jak nazwa firmy – kwaciarni, dane do kontaktu, czasem informacje o rodzaju i zakresie świadczonych usług) został z pola obserwacji wyłączoney.

4. Badania empiryczne

Kondolencje umieszczane na tablicach kwietnych należą do wypowiedzi funeralnych, nawiązują bowiem do faktu zgonu określonej osoby. Pojawiają się – podobnie jak inne komunikaty z tożsamego kręgu tematyczno-pragmatycznego (np. nekrologi) – jako następstwo czyjejś śmierci. I tak jak nekrologi, indonezyjskie tablice kwietne są upublicznieniem zgonu jakiejś osoby. Bywają jedyną oficjalną, ogólnie dostępną formą reakcji na czyjaś śmierć.

Tablice kwietne zawierające kondolencje wyróżniają się spośród przedmiotów będących nośnikiem innych grzecznościowych funkcji komunika-

---

⁹ Za autonomiczne akty grzeczności Małgorzata Marcjanik uznaje te wyrażenia, które „orzekają o relacjach wyłącznie grzecznościowych między partnerami interakcji werbalnych” (Marcjanik 2001: 36).

cyjnych częstością wykorzystywania określonego zestawu barw, którymi pokryte są materiały służące do skonstruowania tła, liter i ozdób. Dominują kolory: niebieski, czarny, zielony, żółty, biały. Sporadycznie pojawiają się barwy charakteryzujące tablice przygotowywane na inne okazje – głównie czerwień lub róż. Kolorystyka tablic kondolencyjnych pojawia się – choć rzadziej – na omawianych przedmiotach zamawianych w innych sytuacjach grzecznościowych, nie jest więc wyposażona w silnie sprofilowane konotacje przywołujące pojęcia śmierci, żałoby, smutku. Podobną uwagę można sformułować odnośnie do kwiatów (żywych bądź sztucznych), którymi ozdabia się tablice.

Opisywane artefakty pojawiają się na ogół w pobliżu domów żałobnych, na cmentarzach, także w miejscach zamieszkania lub pracy zmarłego.

Grzecznościowe rytualizmy, o których tu mowa, cechują się wysokim stopniem petryfikacji, skostnieniem formy. Na niemal wszystkich sfotografowanych tablicach odwołano się do identycznego wzorca strukturalnego, którego rekonstrukcja przedstawia się następująco:

a) performatyw + konstrukcja partykułowo-czasownikowa / partykułowo-frazeologiczna odnosząca się do okoliczności + konstrukcja określająca obiekt kondolencji + konstrukcja identyfikująca nadawcę bezpośredniego.

W wypadku kondolencji okolicznością jest czyjaś śmierć. Obiekt kondolencji stanowi zmarły. Nadawca bezpośredni z kolei składa wyrazy współczucia.

W niektórych kondolencjach pojawia się dodatkowa, aczkolwiek lapidarna, charakterystyka zmarłego uwypuklająca jego relacje z inną wskazaną na tablicy osobą, która pełni funkcję odbiorcy zamierzonego. W związku z powyższym zaproponowany wcześniej schemat należałoby uzupełnić o element addytywny:

b) performatyw + konstrukcja partykułowo-czasownikowa / partykułowo-frazeologiczna odnosząca się do okoliczności + konstrukcja określająca obiekt kondolencji + konstrukcja identyfikująca odbiorcę zamierzonego + konstrukcja identyfikująca nadawcę bezpośredniego.

Konkretyzacja zarysowanych schematów przedstawia się w taki oto sposób:

a) *turut berdukacita*¹⁰ (performatyw) + *atas meninggalnya / wafatnya / berpulangnya / berpulangnya ke rahmatullah* (konstrukcja partykułowo-czasownikowa / partykułowo-frazeologiczna odnosząca się do okolicz-

¹⁰ Na wszystkich tablicach znajduje się ten sam błąd ortograficzny polegający na pisowni rozdzielnej członu *berduka cita*. W cytowanych wypowiedziach zachowuje się notację oryginalną. Uzupełnieniu podlegają jedynie nieprawidłowo pominięte spacje.

ności) + *X* (konstrukcja określająca obiekt kondolencji) + *Y* (konstrukcja identyfikująca nadawcę bezpośredniego);

- b) *turut berdukacita* (performatyw) + *atas meninggalnya / wafatnya / berpulangny / berpulangny ke rahmatullah* (konstrukcja partykułowo-czasownikowa / partykułowo-frazeologiczna odnosząca się do okoliczności) + *X* (konstrukcja określająca obiekt kondolencji) + *Y* (konstrukcja identyfikująca odbiorcę zamierzonego) + *Z* (konstrukcja identyfikująca nadawcę bezpośredniego).

Za składniki *X*, *Y*, *Z* podstawia się najczęściej dane onomastyczne wraz z ewentualnymi (nieobligatoryjnymi) uzupełnieniami (informacjami określającymi).

We wszystkich 161 kondolencjach pojawia się ta sama jednostka językowa będąca eksplicytnym wykładnikiem sensu illokucyjnego: *turut berduka cita* ('składać kondolencje, wyrazy współzucia'), która w języku indonezyjskim obsługuje formalne i nieformalne sytuacje komunikacyjne. Brak w tym zakresie jakichkolwiek formuł wariantywnych. Mamy więc tutaj do czynienia ze skostniałym rytualizmem grzecznościowym, regularnie powielanym w tym samym kształcie formalnojęzykowym. W postpozycji wobec performatywu występuje partykuła *atas* 'w związku z', która zapowiada okoliczność stanowiącą bodziec do złożenia kondolencji (*turut berdukacita atas* 'składać kondolencje w związku z').

Struktury charakteryzujące wspomnianą okoliczność współtworzą czasowniki: *meninggal* (135 razy), *wafat* (16 razy), *berpulang* (8 razy)¹¹ oraz jednokrotnie użyty idiomatyczny związek frazeologiczny *berpulang ke rahmatullah* (dosł. 'wrócić do miłosierdzia Allaha')¹² oznaczające 'umrzeć', przy czym pierwszemu z wymienionych leksemów przypisuje się w słowniku języka indonezyjskiego kwalifikator *hormat* 'wyrażający szacunek', w definicji drugiego czasownika zawarta jest uzupełniająca informacja, że stosuje się go na oznaczenie śmierci króla, osoby znaczącej (KBBI). Z oglądu materiału wynika, że wyraz *wafat* pojawia się najczęściej na tablicach wyrażających współzucie z powodu śmierci pracowników naukowych uczelni, głównie

¹¹ Przyłączana do omawianych verbów enklityka *-nya* kataforycznie odsyła do obiektu kondolencji.

¹² W idiomie *berpulang ke rahmatullah* pobrzmiewa jedno z 99 pięknych imion Allaha *rahīmān* 'miłosierny' (Danecki 2002: 112). Należy dodać w tym miejscu, że blisko 90% Indonezyjczyków wyznaje islam. Pozostała część mieszkańców Indonezji to głównie protestanci (ok. 7%), katolicy (ok. 3%), hinduiści (ok. 2%), buddyści (ok. 1%), konfucjaniści (mniej niż 1%). Populacja kraju liczy ponad 260 mln. Indonezja jest wieloetniczna (kilkaset grup etnicznych posługujących się na ogół własnym językiem regionalnym) i wielokulturowa. Szczegółowa charakterystyka wskazanych zjawisk wykracza poza ramy tego artykułu.

profesorów (co uwypuklają dane towarzyszące identyfikacji onimicznej), a zatem osób o wysokim prestiżu społecznym.

Eufemizowanie faktu czyjejś śmierci może mieć dwojakie uzasadnienie. Z jednej strony łagodzi wydzwięk tekstu kondolencji, które przecież odnoszą się do okoliczności bolesnych dla bliskich zmarłego, z drugiej – mogą świadczyć o oswojaniu tego zdarzenia przez autora wypowiedzi.

Obligatoryjnym składnikiem kondolencji jest ich obiekt, czyli zmarły. Stanowi on najistotniejsze ogniwo układu komunikacyjnego. To o nim się mówi. Skupia na sobie uwagę nie tylko nadawcy bezpośredniego, ale też odbiorcy (zamierzonego i potencjalnego). Spaja wszystkie elementy kondolencji.

W 159 tekstowych realizacjach analizowanego aktu mowy jest on identyfikowany antroponimicznie. Umieszczane na tablicach kwiatnych nazwy osobowe mają charakter oficjalny, co wynika z sytuacji komunikacyjnej, w tym relacji łączących nadawcę bezpośredniego ze zmarłym (np. układ pracodawca instytucjonalny – pracownik). Zagadkowa jest w tym kontekście tablica z następującym tekstem: *Turut Berduka Cita / Atas Meninggalnya / IR ANDRINI / EVA, ELIDA HENDA* ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią Ir Andrini / Eva, Elida, Henda’. Trudno określić status członu *IR*. Może to być nieoficjalna postać jakiegoś antroponimu¹³ (tak krótkie formy oficjalnych nazw zdarzają się w indonezyjskim systemie antroponimicznym niezwykle rzadko) bądź błędnie zapisany skrót *Ir.* < *insinyur* ‘inżynier’. Bardziej prawdopodobna wydaje się interpretacja pierwsza ze względu na charakter nadawcy bezpośredniego. Wymienione jednoskładnikowe nazwy (bez jakichkolwiek danych uzupełniających), które można włączyć do kategorii imion, wskazywałyby raczej na bliskie stosunki między zmarłą a nadawcą bezpośrednim, które uprawniły podpisane na tablicy osoby do zastosowania miana nieoficjalnego.

Do rzadkości należą sytuacje, w których zmarłego określają wyłącznie konstrukcje opisowe pozbawione jakichkolwiek wykładników onimicznych (można ten fakt wiązać m.in. z deficytem precyzyjnych danych na temat obiektu kondolencji, którymi nadawca bezpośredni winien dysponować), np.: *Turut Berduka Cita / Atas Meninggalnya Ibunda Tercinta Dari / DR. Ranti Fauza Mayana Tanwir, S.H. / Dr. PLINDAWATY S. SEWU, S.H., M.Hum., M.Kn / & KELUARGA*¹⁴ ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią ukochanej matki dr Ranti Fauzy Mayany Tanwir, lic. prawa

¹³ Przeprowadzone konsultacje z kilkudziesięcioma Indonezyjczykami (w tym lingwistami) nie przyniosły rozwiązania, o jaką nazwę może chodzić.

¹⁴ *DR.* (*Dr.*) < *Doktor* ‘doktor (stopień akademicki)’, *S.H.* < *Sarjana Hukum* ‘licencjat prawa’, *M.Hum.* < *Magister Humaniora* ‘magister nauk humanistycznych’, *M.Kn* (właściwa pisownia *M.Kn.*) < *Magister Kenotariaan* ‘magister prawa notarialnego’.

/ dr Plindawaty S. Sewu, lic. prawa, mgr nauk humanistycznych, mgr prawa notarialnego, i rodzina’.

W zdecydowanej większości kondolencji ich obiekt wskazywany jest nie tylko poprzez zastosowanie nazwy własnej. Nadawcy bezpośredni sięgają najczęściej po dodatkowe dane, które wprowadzają różnego rodzaju informacje (niekiedy nacechowane aksjologicznie):

a) o pokrewieństwie i powinowactwie rodzinnym między zmarłym a odbiorcą zamierzonym (czemu może towarzyszyć element komunikujący uczucia): *ibunda* ‘matka’ (np. *IBU YUNITA ELIDA / IBUNDA TERCINTA IBU RANTI FAUZI* ‘Pani Yunita Elida, ukochana matka Pani Ranti Fauzi’), *ayah mertua* (także w wersjach: *bpk. mertua*, *bp. mertua*¹⁵, *mertua*¹⁶) ‘teść’ (np. *BAPAK PROF. DR. H. MATHIAS AROEF / AYAH MERTUA BAPAK JUSMAN SYAFU DJAMAL*¹⁷ ‘Pan prof. dr H. Mathias Aroef, teść Pana Jusmana Syafu Djamala’), *ayahanda* ‘ojciec’ (np. *Prof. Dr. Matthias Aroef / Ayahanda Alrina Matthias* ‘prof. dr Matthias Aroef, ojciec Alriny Matthias’), *ibu mertua* lub tylko *mertua* ‘teściowa’ (np. *Ibu Hj. Yunita Elida Tanwir, S.H. / MERTUA DARI / dr. ARIEF S. KARTASASMITA, Sp.M(K), MKes, PhD*¹⁸ ‘Pani Hj. Yunita Elida Tanwir, lic. prawa, teściowa lekarza dr. Ariefa Kartasasmity, specjalisty okulisty (konsultanta), mgra medycyny), *putra* ‘syn’ (np. *PUTRA KE-2 DARI BAPAK ASEP GUNAWAN / (KEPSEK SMA TARBAK)* ‘drugi syn Pana Asepa Gunawana (dyrektora liceum Taruna Bakti)’), *nenek* ‘babka’ (np. *IBU SOUW KIM SWAT / NENEK DARI BAPAK MULYAWAN. SE*¹⁹ ‘Pani Souw Kim Swat, babka Pana Mulyawana, lic. ekonomii’), *istri* ‘żona’ (np. *IBU MURNI ASTUTI / ISTRI dr BP. Dr. Ir. PURNOMOSIDI HAD-JISAROSA*²⁰ ‘Pani Murni Astuti, żona Pana dr. inż. Purnomosidiego Hadjisarosy’);

¹⁵ *Bpk.* (tylko ten skrót jest ujęty w przepisach ortograficznych) oraz *bp.* < *bapak* tu: ‘ojciec’.

¹⁶ W indonezyjskim *ayah mertua* to ‘teść’, *ibu mertua* – ‘teściowa’. Elizja pierwszego członu nie zakłóca odbioru komunikatu, ponieważ z kontekstu (na podstawie danych antropimicznych) wiadomo, że chodzi albo o mężczyznę, albo o kobietę.

¹⁷ Zwraca uwagę błąd w notacji imienia zmarłego: *Matthias* (nie: *Mathias*).

¹⁸ Skrót *PhD* podawany po antroponimie oznacza zdobycie stopnia naukowego doktora poza granicami Indonezji. Dla absolwentów rodzimych studiów doktoranckich stosuje się skrót *Dr.* (mylony często ze skrótem *dr.*, który oznacza ‘lekarz, doktor’). Rozwiązania pozostałych skrótów: *Sp.M(K)* < *Spesialis Mata Konsultan* ‘specjalista okulista (konsultant)’ – konsultantem określa się lekarza z drugą specjalnością, *MKes* (prawidłowy zapis: *M.Kes.*) < *Magister Kesehatan* ‘magister medycyny’. Rozwinięcie elementu *Hj.* w dalszej części artykułu.

¹⁹ *SE* (prawidłowa ortografia *S.E.*) < *Sarjana Ekonomi* ‘licencjat ekonomii’.

²⁰ *Dr* < *dari* ‘z, od, niż’, *BP.* < *bapak* tu: ‘pan’.

- b) o wykształceniu, stopniach akademickich²¹ zmarłego: *Prof.* (< *profesor*) ‘profesor’, *Prof. Dr.* (< *profesor doktor*) ‘profesor doktor’, *Prof. Dr. Ir.* (< *profesor doktor insinyur*) ‘profesor doktor inżynier’, *Dr. Ir.* (< *doktor insinyur*) ‘doktor inżynier’, *Ir.* (< *insinyur*) ‘inżynier’, *M.Sc.* (< *Master of Science*) ‘magister nauk ścisłych’, *M.A.* (< *Master of Arts*) ‘magister nauk humanistycznych’, *S.H.* (< *Sarjana Hukum*) ‘licencjat prawa’, *AIF* (< *Ahli Ilmu Faal* ‘fizjolog’), *MSIE* (< *Master of System Industrial Engineering* ‘magister inżynierii przemysłowej’), np.: *Prof. Dr. Matthias Aroef*, *Dr. Ir. BUDI BRAHMANTYO. M.Sc.*;
- c) o spełnionym religijnym obowiązku odbycia pielgrzymki do Mekki, np. *IBU HJ. YUNITA ELIDA TANWIR, SH; BPK. H. AGUS* (kulturowo relewantne elementy językowe *Hj.* < *hajjah* – przed nazwą osobową kobiety i *H.* < *haji* – przed mianem mężczyzny to skróty tytułów zwyczajowo przyjmowanych przez indonezyjskich, także pochodzących z innych krajów Azji Południowo-Wschodniej, muzułmanów po odbyciu pielgrzymki do Mekki, stanowiącej jeden z pięciu obowiązków wyznawcy islamu, a po indonezyjsku nazywanej *haji*)²²;
- d) o osiągnięciach zawodowych, wykonywanej profesji, podejmowanych obowiązkach, zajmowanych stanowiskach, pełnionych funkcjach, np.: *Prof. MATTHIAS AROEF / BAPAK TEKNIK INDUSTRI INDONESIA* ‘prof. Matthias Aroef, ojciec indonezyjskiej inżynierii przemysłowej’; *Prof. DR Ir. MATTHIAS AROEF / PROMOTOR KAMI TERCINTA*²³ ‘prof. dr inż. Matthias Aroef, nasz kochany promotor’; *Dr. BUDI BRAHMANTYO (DOSEN GEOLOGI)* ‘dr Budi Brahmantyo (wykładowca geologii)’; *MARTHA KHOIRUNNISA / MAHASISWI TEK. PANGAN 2013*²⁴ ‘Martha Khoirunnisa, studentka technologii żywności 2013’; *Hj. YUNITA ELIDA TANWIR. SH / (WERDA NOTARIS)* ‘Hj. Yunita Elida Tanwir, lic. prawa (notariusz senior)’; *Pdt. Em. PAUL RUSLI (LIE KWET TJOENG)*²⁵

²¹ W języku polskim istnieje rozróżnienie na stopnie naukowe (*doktor, doktor habilitowany*), tytuły naukowe (*profesor*) i tytuły zawodowe (np. *licencjat, magister, inżynier*), natomiast w indonezyjskim funkcjonuje jedno określenie *gelar akademis* (albo w formie *gelar akademik*) ‘stopień akademicki’.

²² Ze względów finansowych na odbycie pielgrzymki do Mekki może sobie pozwolić niewielki odsetek Indonezyjczyków.

²³ Po skrócie *DR* (a właściwie: *Dr*) powinna być kropka.

²⁴ *TEK. PANGAN* < *Teknologi Pangan* ‘technologia żywności’.

²⁵ *Pdt. em.* < *pendeta emeritus* ‘emerytowany pastor’.

Podwójne miana (indonezyjskie – wymagane przepisami prawa oraz nadane po urodzeniu nazwy chińskie – zapisane alfabetem indonezyjskim) pojawiają się czasem w wypadku przedstawicieli chińskiej mniejszości etnicznej mieszkającej w Indonezji (jej reprezentanci to przede wszystkim buddyści, konfucjaniści, chrześcijanie, w znikomej części muzułmanie).

‘emerytowany pastor Paul Rusli (Lie Kwet Tjoeng)’; *KAPTEN OLWIN MARIE SUMAMPOUW*²⁶ ‘kapitan Olwin Marie Sumampouw’.

Religijne konotacje przywołują również takie – wywodzące się z arabskiego (Harun, Mahyudin, Patoni 1984: 7; Ngafenan 1987: 39; Jones 2008: 13) – struktury, jak: skrót *alm.* < *almarhum* ‘błogosławiony przez Allaha’ (np. *Alm. Bp. Prof. Dr. Matthias Aroef*), *almh.* < *almarhumah* ‘błogosławiona przez Allaha’ oraz leksem *almarhumah* ‘błogosławiona przez Allaha’ (np. *ALMH. HJ. YUNITA ELIDA TANWIR, SH; Almarhumah Ibu Hj. Yunita Elida Tanwir, SH*)²⁷.

Zgromadzony materiał pokazuje wariację w zakresie naddanej deskrypcji tego samego obiektu kondolencji na tablicach zamówionych przez różnych nadawców bezpośrednich, którzy eksponują dane istotne z ich punktu widzenia albo uwzględniają perspektywę odbiorcy zamierzonego (np. *IBUNDA TERCINTA IBU RANTI FAUZI* ‘ukochana matka Pani Ranti Fauzi’) czy też – co niewykluczone – odbiorcy potencjalnego (przedstawiona charakterystyka miałaby wówczas przyciągać uwagę, wzbudzać szacunek, podziw dla osiągnięć zmarłego). Wziąć trzeba ponadto pod uwagę możliwość niepełnej wiedzy nadawcy na temat opisywanej osoby w sytuacji ilościowej dysproporcji między podawanymi informacjami (np. dotyczącymi wykształcenia).

Niemal regularnie każda onomastyczna identyfikacja obiektu kondolencji poprzedzana jest jednostkami językowymi nacechowanymi honoryfikatywnie: *Ibu* ‘pani’, *Ny.* (< *Nyonya*) ‘pani (mężatka)’, *Bapak* (także w wersjach skróconych: *Bp.*, *Bpk.*) ‘pan’. Wysokim stopniem honoryfikatywności odznaczają się przywołane wcześniej elementy językowe określające relacje pokrewieństwa: *ibunda* oraz *ayahanda* (zwykle stosowane w korespondencji oraz w literaturze dawnej). Mają one odpowiedniki o mniejszym natężeniu honoryfikatywności: *ibu* ‘matka’, *ayah* ‘ojciec’.

Tylko na kilku tablicach przed nazwą osobową i po niej nie pojawiły się żadne środki językowe wnoszące do wypowiedzi zabarwienie honoryfikatywne czy jakiegokolwiek informacje uzupełniające, np. *Turut Berduka Cita / Atas Meninggalnya / HENDY RUSTANDI / PT. PULAU MAS TEXINDO*²⁸ ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią Hendy’ego Rustandiego, Pulau Mas Texindo Sp. z o.o.’.

²⁶ *Kapten* ‘kapitan’.

²⁷ Ich funkcja oraz pozycja w formule identyfikującej osobę zmarłą zbieżne są z polskim wyrażeniem *świętej pamięci* (*śp.*).

Zebrane kondolencje pozwalają zauważyć, że repertuar nacechowanych religijnie elementów językowych – obecnych tylko w części analizowanych wypowiedzi – jest skromny i odsyła wyłącznie do islamu.

²⁸ *PT.* (poprawna ortografia: *PT*) < *perseroan terbatas* ‘spółka z ograniczoną odpowiedzialnością’.

Nadawca bezpośredni, prezentując portret zmarłego, subiektywnie selekcjonuje cechy. Uznaje za istotne związki rodzinne zmarłego z innymi osobami (co świadczy o silnej potrzebie ukazania go w relacji względem kogoś – zob. Śleziak 2018: 60), zwykle tymi, z którymi łączy nadawcę bezpośredniego jakaś więź (zawodowa, przyjacielska itp.), nadto jego wykształcenie, wykonywaną profesję, osiągnięcia zawodowe, spogląda nań przez pryzmat przekonań religijnych, żywionych do niego uczuć (stąd słownictwo denotujące stopnie pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego, skróty nazw stopni akademickich, miana profesji, stanowisk, jednostki językowe o proveniencji religijnej, leksemy i połączenia wyrazowe waloryzujące, np. *tercinta* ‘kochany(-a, -e)’, *bapak teknik industri Indonesia* ‘ojciec indonezyjskiej inżynierii przemysłowej’). Decyzje te mogą być podyktowane potrzebami emocjonalnymi autora kondolencji, który pragnie podkreślić, jak wartościowym człowiekiem był zmarły. Zastosowany repertuar atrybutów buduje nacechowany aksjologicznie *in plus* obraz osoby, która odeszła. Służą temu również jednostki językowe o wysokiej randze honoryfikatywności. Wiązać te wszystkie fakty należy z uniwersalną – jak się wydaje – zasadą *de mortuis nil nisi bene*.

Przywołane do tej pory przykłady aktów kondolencji pokazują, że w części poświęconej ich obiektowi ujawniają się bardzo często dane związane z odbiorcą zamierzonym, czyli osobą, którą dotknęła śmierć wskazanego na tablicy zmarłego. Trzeba jednak podkreślić, że wymieniony adresat jest na ogół częścią zbiorowości, którą są bliscy zmarłego (żona, mąż, rodzice, dzieci itd.). Kondolencje składa się najczęściej rodzinie, a konkretnego jej członka wskazują (choć nie jest to regułą) nadawcy bezpośredni w jakiś sposób z nim związani, np. relacjami przyjacielskimi czy zawodowymi.

Słownictwo nazywające stopnie pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego, które jest wykorzystywane w komponencie referującym zmarłego do wskazania jego relacji z odbiorcą zamierzonym, charakteryzuje niebezpośrednio także odbiorcę zamierzonego, implikuje bowiem odwrotność wspomnianych relacji: z faktu, że pani Wiwiek jest matką pani Moniki Amandasari, wynika, iż pani Monika Amandasari jest córką pani Wiwiek.

Eksplicytne, formalnojęzykowe sygnały odbiorcy zamierzonego powtarzają do pewnego stopnia elementy służące charakterystyce zmarłego. Dadzą się one sprowadzić do kilku grup. Obejmują:

- a) tylko antroponimy, np. *Turut Berduka Cita / ATAS MENINGGALNYA / LANY KUSNADI / IBUNDA DARI MEILINA KUSNADI [...]* ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią Lany Kusnadi, matki Meiliny Kusnadi’;

- b) antropimie poprzedzone wykładnikami honoryfikatywności (*Ibu, Bapak, Saudara*²⁹), np.: *Turut Berduka Cita / Atas Meninggalnya / BAPAK Prof. Dr. MATHIAS AROEF / AYAH MERTUA BAPAK JUSMAN SYAFII DJAMAL* ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią Pana prof. dr. Mathiasa Aroefa, teścia Pana Jusmana Syafii Djamala’; *Turut Berduka Cita / Atas Meninggalnya / IBU KANG LIANG HWA / IBUNDA DARI IBU KOO TJHIN HWA [...]* ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią Pani Kang Liang Hwa, matki Pani Koo Tjhin Hwa [...]’; *Turut Berduka Cita / Atas Meninggalnya / BPK. HERI SUPRIADI / AYAHANDA DARI Sdr. SANDI DESTIADI [...]*³⁰ ‘składamy kondolencje w związku ze śmiercią Pana Heriego Supriadiego, ojca Pana Sandiego Destiadiego [...]’;
- c) antropimie obudowane skrótami nazw stopni akademickich (z tytułami honoryfikatywnymi lub bez nich), np.: *Dr. dr. Reiva Farah Dwiyana, Spkkk Mkes*³¹ ‘lekarz dr Reiva Farah Dwiyana, specjalista bezpieczeństwa i higieny pracy, mgr medycyny’;
- d) antropimie obudowane nazwami zawodów, zajmowanych stanowisk, pełnionych funkcji itp. (na ogół z obecnymi tytułami honoryfikatywnymi oraz stopniami akademickimi), np.: *NOTARIS NY. RANTI FAUZA MAYANA, S.H* ‘notariusz Pani Ranti Fauza Mayana, lic. prawa’; *BAPAK ASEP GUNAWAN (KEPSEK SMA TARBAK)* ‘Pan Asep Gunawan (dyrektor liceum Taruna Bakti)’.

Powtarza się i tutaj zjawisko niespójnego deskrybowania tego samego odbiorcy zamierzonego wskazywanego na tablicach zamówionych przez różnych nadawców bezpośrednich. O przyczynach tego zjawiska była już mowa (zob. uwagi dotyczące wielorakiego identyfikowania zmarłego).

Nadawcą bezpośrednim jest składający kondolencje. Może nim być rodzina zmarłego, także znajomi, przyjaciele, sąsiedzi, koledzy z pracy osoby, która odeszła, lub kogoś z jej bliskich. Nadawcą bezpośrednim są ci wszyscy, których fakt czyjejs śmierci zwyczajowo i/lub emocjonalnie zobligował do zredagowania kondolencji. Jego identyfikacja to finalny element analizowanego aktu mowy. Na tablicach kwiatnych pojawia się obligatoryjnie (w ich dolnej części). Jest zawsze jawny. Analizowany materiał pozwolił wyodrębnić kilka jego typów (indywidualny lub zbiorowy, prywatny bądź instytucjonalny),

²⁹ Leksem *saudara* pełni różne funkcje. Pierwotne jego znaczenie: ‘brat/siostra’. Jest to też tytuł honoryfikatywny odnoszący się do znajomego, kolegi, osoby dzielącej te same przekonania, mającej te same zainteresowania. Używa się również tego wyrazu jako zwrotu adresatywnego do osoby w tym samym wieku lub młodszej (raczej w sytuacji formalnej).

³⁰ *Sdr.* < *Saudara*.

³¹ *Spkkk* (poprawnie: *Sp.KKK*) < *Spesialis Keselamatan dan Kesehatan Kerja* ‘specjalista bezpieczeństwa i higieny pracy’.

które mogą łączyć się z sobą, tworząc cztery układy: nadawca indywidualny – prywatny, indywidualny – instytucjonalny, zbiorowy – prywatny, zbiorowy – instytucjonalny. Jego językowa formalizacja nie odbiega znacząco od standardu zrekonstruowanego w odniesieniu do pozostałych uczestników aktu komunikacji.

Prywatnym nadawcą bezpośrednim może być jednostka, np. *Dr. YEN-NI YUNITHAWATI RUKMANA, SH* ‘dr Yenni Yunithawati Rukmana, lic. prawa’ lub grupa osób, np. *SANTO, LIAN DAN KLG.* ‘Santo, Lian i rodzina’ (*dan* ‘i’, *klg.* < *keluarga* ‘rodzina’) ³²; *Dr. PLINDAWATY S. SEWU, S.H., M.Hum., M.Kn / & KELUARGA* ‘dr Plindawaty S. Sewu, lic. prawa, mgr nauk humanistycznych, mgr prawa notarialnego, i rodzina’. Nadawca prywatny zawsze jest identyfikowany antroponimicznie. Osobowe nazwy własne nierzadko obudowywane są – co pokazują egzemplifikacje pierwsza i trzecia – informacjami dodatkowymi, znanymi z segmentów odnoszących się do obiektu kondolencji i odbiorcy zamierzonego: skrótami stopni akademickich (eksponowanie własnych osiągnięć ma wyraźny podtekst autopromocyjny), niekiedy adresem zamieszkania nadawcy bezpośredniego, np. *KEL. Dr. Ir. RUSNANDI GARSADI, M.Sc / JL. MULIA NO II BANDUNG* ³³ ‘rodzina dr. inż. Rusnadiego Garsadiego, mgra nauk ścisłych, ul. Mulia nr II, Bandung’.

Wśród nadawców bezpośrednich instytucjonalnych (a tacy w analizowanym materiale dominują) znajdują się zarówno pojedyncze osoby (w takiej sytuacji oprócz danych onimicznych uobecniają się deskrypcje wskazujące pełnione funkcje, zajmowane stanowiska, reprezentowaną instytucję itp.), np.: *BUDIMAN SALEH / DIRUT PT. PAL INDONESIA* ³⁴ ‘Budiman Saleh, dyrektor generalny Pal Indonesia Sp. z o.o.’, jak i zbiorowości (kryjące się za określeniami kolektywnymi lub implikowane przez użyte nazwy organizacji sektora prywatnego lub publicznego), np.: *CIVITAS AKADEMIKA / DEPARTEMEN TEKNIK INDUSTRI / UNIVERSITAS DIPONEGORO SEMARANG* ‘społeczność akademicka Wydziału Inżynierii Przemysłowej Uniwersytetu Diponegoro w Semarangu’; *KELUARGA BESAR FAKULTAS KEPERAWATAN UNPAD* ³⁵ ‘pracownicy i studenci Wydziału Pielęgniarstwa

³² Tak wyrażanych nadawców (składniki wyliczenia połączone relacją równorzędności) można – za Kazimierzem Długoszem (2010: 28) – nazwać szeregowymi.

³³ *KEL.* < *keluarga* ‘rodzina’, *M.Sc* (poprawnie: *M.Sc.*) < *Master of Science* ‘magister nauk ścisłych’, *jl.* < *jalan* ‘ulica’, *NO* (prawidłowo: *No.*) < *nomor* ‘numer’.

³⁴ *DIRUT* < *direktur utama* ‘dyrektor generalny’.

³⁵ Wyrażenie *keluarga besar* w KBBI jest definiowane jako ‘rodzina, która składa się nie tylko z męża, żony i dzieci, ale obejmuje również młodsze rodzeństwo [męża, żony – uzup. P.W], szwagrów, szwagierki, bratowe, siostrzeńców i siostrzenice itp.’. Analizowana konstrukcja ma też drugie znaczenie: ‘wszyscy pracownicy instytucji, przedsiębiorstwa itp.’. Nie jest ono notowane w KBBI.

Uniwersytetu Padjadjaran'; *DIREKSI & KARYAWAN / PT BANK SYARAH MANDIRI* 'dyrekcja i pracownicy Banku Syariah Mandiri Sp. z o.o.'; *PANIN BANK* 'Bank Panin'.

5. Podsumowanie

W kondolencjach zamieszczanych na tablicach kwietnych werbalizacja celu illokucyjnego³⁶ determinowana jest oficjalnością. Intencja tych aktów mowy ulega stereotypizacji zarówno w planie wyrażania, jak i na płaszczyźnie kompozycyjnej. Składający wyrazy współczucia korzystają z utartych formuł językowych zajmujących stałe pozycje w wypowiedziach. Granice wyznaczone rozmiarami tablic blokują bogactwo treściowe komunikatów. Różnią się one wyłącznie niuansami faktograficznymi, mającymi oparcie w życiorysach ujawnianych interaktantów. Indywidualne zaangażowanie autorów kondolencji – przejawiające się użyciem leksemów zdradzających postawę ocenną czy wyrażających uczucia – jest minimalne i nie odbiega od językowej sztampy.

Intencja główna omawianych kondolencji wzbogaca się o dodatkowe intencje ukryte. W tablicach kwietnych widzieć trzeba również narzędzie służące kreowaniu pozytywnego wizerunku publicznego nadawcy (zainteresowanego problemami innych, empatycznego) i wzmacnianiu jego prestiżu społecznego związanego z kondycją finansową (dla przeciętnego Indonezyjczyka koszt zamówienia tablicy kwietnej jest wysoki), zakresem posiadanej władzy, reprezentowanej wiedzy i kwalifikacji (stąd pojawiające się w otoczeniu antrponimów identyfikujących nadawców bezpośrednich skróty nazw stopni akademickich, słownictwo denotujące poważane zawody, stanowiska, funkcje, nadto ergonimy). Uobecniają się zatem na tablicach kwietnych techniki autoprezentacji (zob. Leary 2017).

Nie można też wykluczyć funkcji reklamowej tablic w wypadku nadawców instytucjonalnych (przedsiębiorstw, banków itp.). Taką interpretację uprawniałaby obecność na niektórych przedmiotach dodatkowych elementów plastycznych identyfikujących nadawców bezpośrednich, takich jak graficzne manifestacje marki (logo). Nie mniej ważny jest rozmiar i kolorystyka detali składających się na tę część aktu kondolencji (napisów i znaków plastycznych). W zdecydowanej większości to one oraz zwrot performatywny przyciągają uwagę odbiorców.

---

³⁶ Kondolencjom nie towarzyszą inne autonomiczne akty grzeczności.

Interesująca perspektywa badawcza wiąże się z porównaniem aktów kondolencji przekazywanych za pomocą dywergentnych nośników – tablic kwietnych, mediów społecznościowych, a także nekrologów prasowych i internetowych.

Źródło

Kamus Besar Bahasa Indonesia (Wielki słownik języka indonezyjskiego). Wyd. 5., <<https://kbbi.kemdikbud.go.id/>>, dostęp: 4.02.2020–3.03.2020. (KBBI)

Literatura

- Antas J. (2000): *O kłamstwie i kłamaniu. Studium semantyczno-pragmatyczne*. Wyd. 2. Kraków.
- Austin J.L. (1962/1993): *Jak działać słowami*. [W:] J.L. Austin: *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*. Przekład B. Chwedeńczuk. Warszawa.
- Bahareh L., Eslami-Rasekh A. (2011): *Speech Act of Condolence in Persian and English. A Cross-Cultural Study*. “Studies in Literature and Language” 3(3), s. 139–145.
- Behnam B., Hamed L.A.A., Asli F.G. (2013): *An Investigation of Giving Condolences in English and Persian via Short Messages*. “Procedia – Social and Behavioral Sciences” 70, s. 1679–1685.
- Brown P., Levinson S.C. (1987): *Politeness. Some Universals in Language Use*. Wyd. 2. Cambridge.
- Danecki J. (2002): *Podstawowe wiadomości o islamie I*. Warszawa.
- Długosz K. (2010): *Inskrypcje nagrobne w ujęciu językoznawczym*. Wyd. 2. zmien. i rozsz. Gorzów Wielkopolski.
- Drabik B. (2010): *Językowe rytuały tworzenia więzi interpersonalnej*. Kraków.
- Ekawati M. (2019): *Tindak Tutur Ekspresif dalam Bahasa Indonesia. Kajian Sosiopragmatik*. Yogyakarta (komputeropis rozprawy doktorskiej. Uniwersytet Gadjah Mada w Yogyakarta).
- Harun R., Mahyudin A., Patoni A. (1984): *Kamus Etimologi Bahasa Indonesia*. Jakarta.
- Janus D. (2020): *Strategie grzecznościowe w akcie mowy KONDOLENCJE (na materiale polsko- i niemieckojęzycznym)*. „Poradnik Językowy” 2, s. 82–93.
- Janusheva V., Neshkovska S. (2018): *Semantic Formulas for Expressing Condolences in The Macedonian Language. An Intercultural Study*. “European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies” 2(2), s. 85–102.
- Jędrzejko E., Kita M. (2002): *Słowa grzeczne i serdeczne, czyli o języku życzliwym na co dzień i od święta*. Warszawa.
- Jones R. (red.) (2008): *Loan-Words in Indonesian and Malay*. Jakarta.
- Kalisz R. (1993): *Pragmatyka językowa*. Gdańsk.
- Kolbuszewski J. (1997): *Kondolencje, podziękowania, nekrologi rocznicowe*. [W:] J. Kolbuszewski: *Z głębokim żalem... O współczesnej nekrologii*. Wrocław, s. 196–240.
- Kridalaksana H. (1988): *Kamus Sinonim Bahasa Indonesia*. Wyd. 8. Ende.
- Kuang Ch.H. (2015): *Functions of Malaysian Condolences Written in Text Messages*. “Perantanika. Journal Social Sciences and Humanities” 23(1), s. 1–19.
- Leary M.R. (2017): *Wywieranie wrażenia. Strategie autoprezentacji*. Przekład A. Kacmajor, M. Kacmajor. Sopot.
- Lyons J. (1984): *Semantyka*. T. 1. Przekład A. Weinsberg. Warszawa.

- Malinowski B. (1923/2010): *Problem znaczenia w językach pierwotnych*. [W:] B. Malinowski: *Jednostka, społeczność, kultura*. Przekład S. Kaprański i in. Red. nauk. A.K. Paluch. Warszawa, s. 317–369.
- Marcjanik M. (1997): *Polska grzeczność językowa*. Kielce.
- Marcjanik M. (2001): *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*. Kielce.
- Moghaddam M.M. (2012): *Discourse Structures of Condolence Speech Act*. “Journal of English Language Teaching and Learning” 10, s. 105–125.
- Mwihaki A. (2004): *Meaning as Use. A Functional View of Semantics and Pragmatics*. “Swahili Forum” 11, s. 127–139.
- Ngafenan M. (1987): *Kamus Etimologi Bahasa Indonesia*. Semarang.
- Olma M. (2017): *Językowe sposoby wyrażania uczuć w korespondencji funeralnej okresu międzywojennego*. [W:] *Dialog z Tradycją*. T. VI: *Dawna i współczesna kultura funeralna*. Red. I. Steczko, R. Dźwigoł. Kraków, s. 479–490.
- Rogalska M. (2015): *Kondolencje w polszczyźnie. Definicja – kontekst pragmatyczny – wzorzec gatunkowy*. „Etnolingwistyka” 27, s. 185–200.
- Samavarchi L., Allami H. (2012): *Giving Condolences by Persian EFL Learners. A Contrastive Sociopragmatic Study*. “International Journal of English Linguistics” 2(1), s. 71–78.
- Searle J.R. (1979): *Expression and Meaning*. Cambridge–London–New York–Melbourne.
- Śleziak M. (2018): *Klepsydry na tle innych tekstów pożegnalnych*. Wrocław.
- Wierzbicka A. (1983): *Genry mowy*. [W:] *Tekst i zdanie. Zbiór studiów*. Red. T. Dobrzyńska, E. Janus. Wrocław, s. 125–137.
- Yahya E.M. (2010): *A Study of Condolences in Iraqi Arabic with Reference to English*. “Adab Al-Rafidayn” 57, s. 47–70.
- Yasser Al-S., Maros M. (2013): *Condolences Strategies by Jordanians to an Obituary Status Update on Facebook*. “GEMA Online. Journal of Language Studies” 13(3), s. 151–162.

